

Protokoll

Leidandmed	EAA.3367.1.4
Kaader	10, 11, 12, 13, 14, 15, 16
Datum	09.09.1863
Protokoll number	138
Protokoll teema	9. Sõim ja vägivald; 14. Suhted kõrgemate kohtutega. Kriminaalasjade algatamine.
Märkused	

Kohtumehed			
Eesnimi	Perekonnanimi	Täisnimi	Roll
Karl	Zimmer		Peakohtumees
Werdi	Leinus		Abikohtumees
Märt	Lüüs		Abikohtumees
Märt	Essajas		Abikohtumees
Andrus	Koemetz		Kohtumees

Sel 9 Septbr. 1863. Ollid koon. Kõik kohtomehhet.

Sest, et rahwa sean se jutt kuulda olli, et **Hiskias Damberk** henda naise **Marril**, keddast 2mal Junil 1863 mõtsan, ni kui **Werro maakohtole** kirjutetu sai, koolnu loiti, essi olle otsa teinu, saiwa need **Hiskia** sullaset, kes sedda jutto koige enne ollid wäljateinu, seiija kohto ette kutsutu ja se assi perra nõutu.

Eddimält sai sullane **Meos Koch**, kes sell korral, kui ta selle asja perrast **Werro kohto** ette olli tallitedu, kohtomehhe **Andrus Koemetz**ale olli üttelnu: "kui ma tõttet kõnnela, jäs **Hiskias** kinni, kui ma agga wõltsin, pääses ta wallale." ette kutsutu ja küsitu, kas temma sedda **Andrus Koemetz**ale om üttelnu, mis päl ta wastutas, et se õige om. Nüüd sai **Meos** küsitu, mis perrast temma siis arwab, et **Hiskias** kinni olles jänu, kui ta olles tõttet kõnnelnu, ja kuis temma sedda arwata woib, et **Hiskias** henda naise om tapnu?

Wastutas **Meos**. Temma suggugi sedda ei olle üttelnu, et **Hiskias** naise tapja om, ja ei üttele sedda ka parhilla mitte, enne arwab, ette **Hiskias** olles kinni jänu, kui ta koik olles kõnnelnu, mis ta teab. Sai **Meosel** kästu koik kõnnelda, mis temma sest asjast teab, ja wastutas temma: "**Hiskias** olle henda naisega paigal tüllin ollnu ja alwaste temmaga ellanu, ja om ka **Meose** wasto üttelnu: "ta naine om ni kui mädda minnu luide sissen, ei tea kuis ma tast wallale peas sama." Sel

päiwal, kui ta naine errakaddunu, om nemmad jälle tüllitsenu, sullane Pärt Kass om hobbosega töö mant koddõ tulnu ja om tahtnu Perremehhe Hiskia kässu päl sedda hobhost ruhja man joota. Perrenaine Marri om sedda näinu, om Pärti witsaga lönu ja ei olle lasknu joota, sest et tal lehma jook ruhjan om olnu. Selle päl om Hiskias naist koa läwele mahha lönu, ja om essi hobhost jootnu. Naine Marri om siis üttelnu, et ta kohtomehhe mannu kaibama lähhab ja om mõtsa lainu sinnapoole minnema. Hiskias om temmal agga mõnne 100 sammu takka perra lainu mõtsa. Perran sedda ei olle temma Marrit enne näinu, kui tõisel hommikul, kui temma eddimält kooljat löidnu. Siis om Hiskias ka temmale kõige tõiste sullaste kuuldes üttelnu, et temma Wörrun peab üttelema "naine olle mõtsa lehmale haino tooma lainu", temma olle ni ka moisa wallitsajaga kokko kõnnelnu. Peale selle ütles Meos weel, et temma tõise sullase Pärt Kassi kaest kuuldu, et Hiskias olle, arwata 1 tund aega perran sedda, kui ta naisega mõtsa lainu, mõnni 15 sammu sält kottalt, kus naad teisel hommikul kooljad löidnu, mõtsast tahtnu wälja tulla, kui ta agga Pärti, kes tan nurmen kündnu, näinu, om temma taggasi pördnu ja teed möda koddõ lainu.

Siis olle Hiskias, kui nemmad tõisel hommikul kõik mõtsa lainu Marrit otsma, ja jo 3masti läbbi otsitu olnu Meosele üttelnu: "minne sinna siit kottalt ja otsi ni mõnni 15 sammu teeweerest kõrwal mõtsa sisse, ja kui sa tedda löijat, siis oika meid ka mannu." ja Meos om tedda ka sel tähhendü paiga päl löidnu köttuli mann ja wöö ümber kaala. Hiskias om tedda agga ni kui ta mannu tulnu, ümbrepöördnu, et Meos temmal kül üttelnu, et temma ei pea tedda enne putuma, kui kohtomees mannu tulleb.

Siis om weel Kautsi Karli poeg David Wallner Meosele kõnnelnu, et David om mõtsan sel korral wasto tulnu ja om nainu, et Hiskias om tahtnu henda naist koddõ pole weddada.

Muud temma ei tea middagist kõnnelda ja ei olle temma sedda Wörrun selle perrast mitte kõnnelnu, et siis palju kohtokäimist saab ollema.

Sai Pärt Kass ette kutsutu ja küsitu, mis temma sest asjast teap ja wastutas temma koik sedda samma, mis Meos Koch jo enne olli kõnnelnu, tunnistas ka, et temma nainu, kui Hiskias sält kottalt, kus ta koolja perrast loiti, tahtnu mõtsast wälja tulla, kui ta Pärti agga näinu, om ta taggasi pöördnu mõtsa, ja om teed möda koddõ pole lainu. Perrast om Hiskias sinna nurme tulnu, kus Pärt kündnu ja om küsinu, kas ta ei olle Perrenaist näinu, mis päl temma wastutanu, et ei olle näinu. Toisel hommikul om Hiskias üttelnu, et temmal om unnes õetu, et ta naist liggidale peab otsma, kaugel temma ei olle." Sedda om ta ka kuuldu, et Hiskias Meosel üttelnu, "ta naine om ni kui mädda minnu luide sissen, ei tea, kuis ma tast wallale (päses) peas sama" ja siis om Hiskias temma hendal üts näddal enne sedda, kui ta naine surma sai, Weskikoan, kus naad kattedeske kiwi zagganu henda naisest üttelnu "minna ollen temmaga ni kui wörgu sissen, kuis ma tast wallale päses." Rijelnu olle Hiskias henda naisega allati.

Ütles kohtomees Werdi Leinus, Tiksi Peter Treymuth olle temmale kõnnelnu, et Hiskia sullane Pärt Kass Petrele üttelnu: "kui meie nüüd üttele wisi päl sedda Hiskiat siit erra sasi, siis saas ta weski meile."

Sai Pärt küsitu, kas temma sedda om Tiksi Petrele üttelnu, agga temma ütles se

wölts ollewat.

Hiskia kolmas sullane Peter Kass (Pärti welli) sai ette kutsutu ja ütles: Sel poolpaewal, kui ta naine kaddunu, ei olle temma seni kui launini koddo olnu, siis om temma koddo tulnu, sönu, ja welle Pärdiga nurme kündma läinu, sinna olle Hiskias tulnu ja kusinu, kas ta perrenaist om näinu. Kui teised tõisel hommikul Marrit oitsma läinu, oma ta kül ka ütten läinu, om agga perrast teistest mahha jänu ja koddo läinu. Sedda om ta kül ka kuulndu, kui Hiskias nende tõiste sullastel om üttelnu "erra teie Wörrun teiste kõnnelge" kuis wisi Hiskias neid agga om oppanu kõnnelda, sedda temma ei tea. Temma om ennamiste wäljan töös olnu, ja ei olle Hiskia ja temma naise wahhel ilmaski tülli kuulndu.

Moisa mõtsasaks Fanghaenel ütles, et Peter Kass olle temmale haina teggemisse man kõnnelnu "kui meid ka olles Werro kutsutu, kül meie olles ennamb üttelnu, kui ta wanna Meos," Peter wastutas agga, sedda mitte ütlenu ollewat.

Sai Hiskias Damberk ette kutsutu ja küsitu, kuidas se assi om olnu, ja mis perrast temma sel korral om ütlenu, et neil tülli ei olle olnut, ja et naine Marri mõtsa läinu lehmale haino tooma, mis ommeti õige ei pea ollema? Selle päl selletas Hiskias nida: et temma tol korral selleperrast ei olle sedda puhtast wälja selletanu, et ta henda sullane Meos Koch, kes wannaste ka om kohtomees olnu, om tal sedda nõu andnu, ni wisi kõnnelda, et siis wähhemb kohtokäimist saab ollema. Se om agga nida olnu: Eddimält om jo kapsta maa ülle tülli olnu, sullane Pärt olle sedda maad ni alwaste arrinu, et Marri kapstat ukka om läinu, to ülle om Marri wihhane olnu. Kui nüüd sullane Pärt hobbosega koddo tulnu ja om tahtnu temma kässu päl hobhost jootma minna, siis om Marri tedda witsaga lönu, Hiskias om tahtnu naise kaest witsa errawõtta, naad om moellembat witsa man tõmbanu, siis om Marri senna koa läwele mahha saddanu.

Siis om temma jälle akkanu Pärtiga kabsta maa ülle tüllitsema, Pärt om temmal ka alwaste ja roppuste wasta kõnnelnu ja om üttelnu Marril "Nisuggune rissu olgu siit majast kassitu." Selle sõnna päl om naine lubbanu kaibama minna, ja om mõtsa läinu kohtomehhe pole minnema. Hiskias ei olle agga tahtnu, et ta kaibama lähhäb ja om temmale perra läinu, mõtsan om temma tedda ka kätte sanu, temmaga illusti kokko kõnnelnu, tedda kä kõrwa wõtnu ja temmaga ütten koddo pole tulnu, säl om tal siis ka David Wallner wasto tulnu. Koddo pole minnen om naine tale kõnnelnu, et ta ikke tahhab sullase Pärti päl kaibata, ja kui naad jo weidikse maad koddo pole tulnu, siis om naine ütlenu: istume seiija mahha ja kõnneleme siin weel, minna lähhen kõrwa kusele, ota sinna mind siin ni kauwa." To päl om naine puhma takka kusele läinu, Hiskias jänu tedda otama, agga temma ei olle ennamb taggasi tulnu. Hiskias õikanu tedda 2 korda, ei olle agga wastust sanu, to perrast om ta arwanu, et naine om henda ennegi sel wisil temma kaest errapetnu ja om siiski läinu kohtomehhe manna kaibama. Sält om temma siis erra koddo lainu ja om sullaste käst, kes nurmen kündnu, kusinu, kas naad ei olle perrenaist nainu, agga nemmad ei olle näinu. Siis om temma tarre lainu ja sengi päl pikkali heitnu, kui jo oddak akkanu kätte tulles, siis om ta jälle wälja läinu naist oitsma, agga ei olle tedda kuskil löidnu. (Enne kui tõisel hommikul Meos Koch tedda mõtsan löidnu. Kui Meos Koch tõisel hommingul sedda kooljat löidnu, om temma tedda kül ümbrepöördnu ja kui temma sedda wööd näinu, siis om temma hirmus errahiitnu.) Ni ütles Hiskias selle asja olnu. Päle selle ütles

temma ka weel, et need sullaset tahtwa tedda sält weski kottalt erraäwitada, sedda om Peter Kass Perrajerwe Hindrik Kassile kõnnelnu, ja Pärt om Tiksi Petril üttelnu, peas meie enne üttele modu päl Hiskiat siit erra sama, siis saas ta weski meile.

Hiskias ütles ka weel, et sel poolpaiwal, kui ta naine errakaddi, om teiset maja naiset koik sauna läinu, ja kui kaddunu Marri kassu lats Liso Reiljan ihhu allasti saunast wälja lainu ennast jerwe man uhtma, siis om ta lats Hiskia naist wärati man näinu. Lats om temmal üttelnu "tulle ka sauna, meie olleme koik saunan", mis päl Marri tale wastutanu, et tal essi tõisel pool jerwe saun olle. Sedda olle lats Liso Reiljan, ni kui ta sauna taggasi läinu, Liso Antonil ja Leno Ludsale, kes weel saunan om olnu, kõnnelnu.

Sai Hiskia kaest küsitud, kas temma om Päartil ja Meosel neid sõnnu ütlenu "kus ma peas henda naisest wallale sama" ja kas ta om Meosele juhhatanu, kus kottal temma sedda naist pididi otsma, agga ütles Hiskias se koik wõlts ollewat.

Jäi sel paewal polel ja saiwat kõik üllesantu tunnistajat ka 11mal Septembris jälle seija tallitetu.

Sel 11mal September 1863. Ollid koon:

Pea kohtomees: Karl Zimmer

Abbi " Werdi Leinus

" " Märt Lüüs

" " Märt Essajas

Kohtomees Andrus Koemetz.

Sai lats Liso Reiljan, kes 11 aastat wanna om, ette kutsutu ja küsitud, kas nemmad igga poolpaewal saunan om käinu, ja wastutas lats, et kül olle käinu. Sai küsitud, kas naad sel poolpaewal, kui Marri errakaddi, ka saunan kõinu, ja kostis temma: Et temma om siis ka ikkes tõiste naistega saunan kõinu, ja kui temma Jerwe weere ennast uhtma läinu, om temma noor emma wärati man olnu, om Lisot sinna oikanu ja temma käst küsinu, kas noor issa minno ka otsis, kus päl temma wastutanu, et kül olle oitsnu. Lats om siis tedda ka sauna kutsnu, agga emma om üttelnu: "Ei tohhi minna koddo tulla, Pärt ajas mõtsa, minnol om essi jerwe takkan saun." ja selle sõnna päl om noor emma mõtsa pole läinu. Temma (lats) om siis sauna taggasi läinu ja om selle naise Liso Antonil ja tüttruku Leno Ludsale sedda kõnnelnu, nemmad olle ka wälja kaema tulnu, agga ei olle mitte nainu, et kül lats siis weel noore emma pääd mõtsa weeren näinu ja neile ka juhhatanu.

Leno Ludsa tunnistas: et sel poolpaiwa öddakul olnu temma lesk naise Liso Antoniga saunan ja lats Liso om wälja läinu ennast jerwe weerde uhtma, kui lats taggasi tulnu, om ta neile kõnnelnu, et noor emma wärati man temmaga kõnnelnu ja ütlenu latse kutsmisse päl, et ta sauna ei tulle "temmal om issi jerwe takkan saun" ja selle sõnna päl olle temma mõtsa pole läinu. Nemmad om kolmekeske weel wälja läinu kaema, lats om neile siis naitanu, kus kottal noor emma mõtsa weeren käinu, pää om weel latse ütlemisse perra nätta olnu, agga nende silma ei olle

mitte juhtunu.

Sai **Leno** kaest küsitud, kas temma nende rijust ka middagist teab ja selletas **Leno** selle päl nida: **Hiskia** ja temma naise wahhel om kül mõnni kord tülli olnu, agga naad om ikke jälle erralepnu, agga naine **Marri** ja sullane **Pärt Kass** om paigal tüllitsenu. Sel poolpaiwal om neil kabstade perrast larm olnu, naine **Marri** om ütlenu, et, sest et **Pärt** selle kabsta maa om alwaste arrinu, om temma kabstad ukka läinu, kus päl **Pärt** tedda nakkanu söimama ja augutama. Selle päl om perrast ta hobbose jootmisse ülle wahhel riid olnu, nida kui jo teiset tunnistajat ka ollid selletanu, ja selletas **Leno** sedda nisammuti.

Sai **Liso Anton** sisse kutsutu ja selletas temma sedda sauna kui ka sedda riju asja nida sammuti kui **Leno Ludsä**.

Nüüd sai **Hindrick Kass** sisse kutsutu ja küsitud, kas **Hiskia** sullane **Pärt Kass** om temmale kõnnelnu, et tal teiste **Hiskia** sullastega nõu kokko om peetu, **Hiskiat** siit erra sata, siis saas se **Saeorra weski** nende welle **Wabina Jaani** kätte, ja wastutas **Hindrick**, et **Pärt** temmal middagist ei olle kõnnelnu ja temma sest asjast middagist ei tea.

Sai küsitud, kas **Peter**, **Pärdi** welli, tal wahhest om kõnnelnu, agga kostis temma ka to päl, et ei olle.

Sai **Andrus Anzow**, kes **Hiskial** olli kõnnelnu, et **Hindrik Kass** temmal ni wisi kõnnelnu, ette kutsutu ja küsitud, kas ta **Hiskial** om kõnnelnu, et temma sullast olle kurja nõu temma wasto kokko piddanu, tedda erraawitada, et se weski neile ehk nende welli **Wabina Jaani** kätte saas. ja ütles temma kül eddimält, et tal meelde ei tulle, kui agga **Hiskias**, kes selle päl ette kutsuti temmale selletas, kuis wisi **Andrus** temmale **Perrajerwe** weeren kallapüüdmisses man sedda kõnnelnu, siis ütles **Andrus** kül õige ollewat. Nüüd olle tal ka meelde tulnu, **Hindrick** olle temmale ja temma **Hiskial** kõnnelnu. Kui temma sedda **Hiskial** kõnnelnu, om **Hindrik** ja **Hindrike** issa **Pärt Kass** ka man olnu ja sedda kuulnu.

Sai **Hindrick Kass** jälle ette kutsutu, ja tedda weel kord küsitud, kas **Hiskia** sullane **Pärt Kass** olle temmal sedda nimmetu jutto kõnnelnu ja kostis temma, et se kül õige om, need wellitset **Pärt** ja **Peter Kass** om ütlenu "mis temma wõras mees siin tegge, meil om nõu kokko peetu tedda äwitada, kui ta agga enne kohto alla saasi, kui ta selle **Leemanni** lesse naiseks wõttab, kui ta enne naise wõttab, siis ei aja tedda kegi ennamb siit erra, se om wannaste meide issa issa maja olnu, ja kui meie tedda erra saas, siis jääs se maja jälle meile."

Sai **Hindrick** küsitud, mis perrast temma sedda jo enne eddimätse küsimisse päl ei olle ütlenu, ja kostis temma, et **Pärt Kass** olle tedda pallelnu, et ta mitte ei pea kohto een sedda kõnnelema. Selle perrast om temma eddimält püüdnu wõltsida.

Sai **Pärt Kass** ette kutsutu ja küsitud, kas temma om **Hiskiat** ni wisi ähwardanu, kui tunnistajat wälja ütlenu, agga kostis temma, et suggugi ei olle kõnnelnu.

Sai **Peter Kass** ette kutsutu ja küsitud, kas temma om ähwardanu, agga ütles temma ka et suggugi ei olle sedda ehk tõist wisi selle asja perrast kõnnelnu, sedda

olle temma kül Hindrikul ütlenu, et temma welle Wabina Jaan om 2 aasta est tahtnu sedda weski kottust saja, agga muud mitte.

Sai Perrajerwe Pärt Kass küsitu, kas temma sest ähwerdamist, mis Hiskia sullaset Pärt ja Peter Kass om konnelnu, middagist teap ja wastutas temma, et siis kui nemmad kõik kallapüüdmissesse man Perrajerwe weeren olnu, om temma kuulnu, kui temma sullane Andrus Anzow Hiskiale üttenu: "sullased tahtwa sulle maja kaest errowõtta ja tahtwa sinno wangi sata sedda om Pärt kõnnelnu."

Perrajerwe Pärt ütles riju asja perrast, et temma kül Saeorra liggidal ellab, (agga) ja Hiskiaga paigal koon om olnu, ei olle temma agga ilmiski kuulnu, et Hiskias henda naisega om tüllitsenu ja ni palju kui temma teab, om nemmad ikke oige rahhulikult ellanu.

Tiksi Peter Treymuth, kelle wasto Pärt ka olle sedda ähwerdamist kõnnelnu, sai küsitu, kas se ni om, ja kostis temma, Pärt ütlenu tale "kui ta Lehmanni lesk talle ei's saasi, Hiskial om essi palju wõlga ja ta muido massa ei jaua, siis welli wõttasi se maja omma päl, kül meie siis siin peasi." muud ei olle temma Pärdi käst noudnu ja ei olle ta ka kõnnelnu.

Sai Luddi Wallner, kes kuulnu olnu, kui Pärt Hiskiast naise tapjaks om üttenu, ette kutsutu ja küsitu, mis Saeorra Pärt Kass Saëpengi nido päl kõnnelnu ja kostis temma, Pärt olle ütlenu "Hiskias om mõtsa läinu" muud middagist. Sai temmale manitset tõttet kõnnelda ja ütles temma siis, Pärt olle kül ütlenu: "Hiskias om henda naise tappnu."

Sai Luddi küsitu, kas Pärt tedda errapallelnu om, wõltsida, agga kostis temma, et suggugi ei olle Pärdiga koon olnu.

Perrast, kui tal ettekõnneldi, et ta moisa Kartohwli nurmen Pärtiga koon om olnu, tunnistas temma ka kül, et koon om olnu, agga Pärt ei olle tal middagist kõnnelnu.

Sai pois Jaan Kender, kes 13 aastat wanna om, ja tol korral ka Saëpengi nidul om olnu, küsitu, mis Pärt säl om kõnnelnu ja wastutas temma, Pärt om ütlenu: "kats innimeest Saeorra tallo teedwa kül puhtaste, et Hiskias om naise tappnu."

Sai Pärt Kass küsitu ja ütles temma, et ta suggugi ei olle üttenu, et Hiskias naise tapja om, ta om enne ütlenu, et naad kattekeske Meosega teedwad, et Hiskias mõtsa om läinu.

Ütles kohtomees Werdi Leinus, et temmal Maddis Wallner, sest et tal essi ei olle woimalik olnu kohto ette tulla, kõnnelnu, et temma ka sel korral Saëpengi nidun olnu ja kuulnu, kui Pärt ütlenu: "kats innimest teedwa sedda puhtast, et Hiskias naese tappnu om." Temma om neid poissi keeldnu, nisuggust jutto aja, ja nemmad om siis ka waikes jänu.

Naise Marri Damberki süssar Kattri Tabbur sai Hiskia tahtmissesse päl ette kutsutu ja selletas temma: Temma süssar Marri olle wägga äkkilene olnu ja kui ta ennast wihhastanu, püüdnu temma ikke hendale essi otsa tetta. Ni oma ta ka üts kord wije aasta eest, kui Hiskias moisa karjamees, ja se Kattri temma man tüttrukus

olnu, moisa loija wotnu ja Mutte rowistule, mis ükwa moisa man om, lainu, Hiskias om tal agga perra läinu ja tedda taggasi tonu. Sedda om temma selleperrast teinu, et Hiskias tedda, kui ta moisa Perreemmandaga tüllin olnu, keeldnu ja temmal ütlenu, et ta mitte ei pea ni palju tüllitsema. Tõine kord om Marri jälle, kui naad Taberlaane mõtsawahhi kottust piddanu, ja Kattri, kes sel korral jo naine olli ja henda mehhega ka säl ellanu Kattri mehhe Petri päl, kes henda last om lönu, wihhastanu, ja kui Hiskias temmal ütlenu, kui's Petri ei tohhi siis essi henda last lüja, om temma ükwa tarrest wäljalainu ja om perrast lamba laudast, kus ta ruhja alla puggenu, loitu. Hiskias m siis kül ikke henda naise wasto wägga armulik olnu.

Tunnistas Kattri ka weel, et kui Hiskia naine Marri maetu sanu, om lats Liso Reiljan temmale ja kõnnelnu, et noor emma öddaku wärati man kainu, agga mitte sauna ei olle tulnu.

Sest, et kohhus sedda asja üttelt poolt, kui Hiskias naise tapja om, ehk teiselt poolt, kui temma sullast nisuggust rasket süüd henda juttutega tahtwa ilmasüta Hiskia päle aja, wägga raskes peab sai Moistetut:

Sedda Protocolli Werro Makohto suremba moistmisse ehk perrenõudmisse alla sata.

Pea kohtomees Karl Zimmer